

Õ P P E M A T E R J A L

Tadeusz Słobdzianek

MEIE KLASS

ajalugu neljateistkümnes õppetunnis

Sisukord

Lavastusest	3
Meie klass.....	3
Jedwabne pogromm.....	3
Lavastuse seisukohast olulisi sündmusi	5
Lavastuses esinenud sõnade ja väljendite seletused	7
Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused.....	8
Tööleht 2: Inimsuse vastased kuriteod.....	9
Tööleht 3: Lavastust puudutavad küsimused	10
Tööleht 4: Rollimängud.....	11
Tööleht 5: Kuidas luua paremat tulevikku?.....	12

Lavastusest

Meie klass

„Meie klass” („Nasza klasa”) on Tadeusz Słobodzianeki kõige kuulsam näidend, mida ajendas kirjutama Jedwabne pogromm ning minevikusündmuste mõju autorile. Näidendit esitleti esmakordselt 2008. aastal Lublinis toimunud teatrifestivalil.

2010. aastal pälvis Tadeusz Słobodzianek näidendi „Meie klass” eest Poola kõige tähtsama kirjandusauhinna Nike. See on esimene ja ainus näidend, mida on selle auhinnaga pärjatud. Samal aastal valiti „Meie klass” üheks parimaks Euroopas kirjutatud näidendiks. Muuhulgas on see välismaal kõige sagedamini lavastatud Poola autori näidend.

Jedwabne pogromm

Jedwabne linnake asub Kirde-Poolas. Enne teist maailmasõda elas seal umbes 2800 elanikku, kellest 60% olid katoliiklased ja 40% juudid. 1939. aasta septembris okupeeris Ida-Poola, k.a. Jedwabne, Nõukogude Liit. 1941. aasta 22. juunil jõudsid linna sakslased ja algas Saksa okupatsioon. 10. juulil 1941 leidis aset vast kõige kurikuulsam ja vastuolulisem pogromm Poola ajaloo. Tänapäev pole ühtset seisukohta, milline oli täpselt kohalike poolakate osalus tapatalgutes. Kuigi on selge, et linna poolakatest elanikud võtsid osa juudi kogukonna hävitamisest, vaieldakse endiselt selle üle, kas nad tegutsesid omaalgatuslikult või saksa võimude käsutäitjatena.

Natsionalistlik maailmavaade ja antisemitism tõstis Jedwabnes ja ümberkaudsetes linnakestes pead juba 30ndate teises pooles. Seda õhutasid takka kahe kogukonna ajalooliselt väljakujunenud erinevused ja katoliiklik ajakirjandus, mis kirjutas „juudi ohust” ja mõistis hukka kõik katsed kogukondi ühendada. Mida aeg edasi seda rohkem leidis aset meelevaldusi ja rünnakuid juudi äride vastu. Nõukogude vägede saabumist tervitas kohalik juudikogukond pigem positiivselt, sest arusaadavalt eelistati neid sakslastele. Kuigi peagi nõukogude võimused pettuti ja juutide ühingute juhte represseriti samamoodi nagu poola vastupanuliikumise liikmeid, jäi mälestus sovette tervitanud juutidest poolakate mälusse püsima. Pärast ligi kaks aastat kestnud julma okupatsiooni tervitasid kohalikud poolakad sakslasi kui vabastajaid ning neid kannustas soov nõukogude kollaborantidele kätte maksta. Lisaks veel sügavalt juurdunud antisemiitlikud meeleolud ja sakslaste vaikiv heakskiit viiski traagiliste sündmusteni 1941. aasta juuli alguses.

10. juulil 1941 ründasid ligi poolsada poola meest Saksa Gestaapo ohvitseride silme all Jedwabne juutidest elanikke. Mitmed juudid peksti või pussitati surnuks oma kodudes ja linnatänavatel. Mitukümmet noort ja tugevat juudi meest sunniti maha võtma eelmisel aastal linnaväljakule püstitatud Lenini monumenti. Neist moodustati rongkäik, mille ees kõndisid linnakese rabi ja koššerlihunik. Kommunistlike laule lauldes pidid nad ausamba tükid tassima linnalähedasse küüni, kus poolakad mehed tapsid ja koos ausamba tükkidega küüni alla kaevatud auku matsid. Sajad naised, lapsed ja vanurid aeti samal ajal linnaväljakule. Mitmed neist uputati väljakul olevates kaevudes, aga kuna see meetod osutus ajamahukaks, kamandati ellujäänud küüni, mis

seejärel põlema süüdati. Sarnased pogrommid leidsid lisaks Jedwabnele aset ligi kolmekümnes piirkonna asulas.

40ndate aastate lõpus korraldati uurimine ja kakskümmend kaks poolakast kahtluselust said süüdistuse koostöös sakslastega. Kaksteist süüalust mõisteti riigireetmises süüdi ja ühele määrati surmanuhtlus. Mitmeid kahtluseluseid piinati, et nad üles tunnistaksid, kuid need tunnistused võeti kohtus tagasi ning mehed pääsesid karistusest. 1963. aastal püstitati mahapõletatud küüni kohale mälestussammas kirjaga „Juutidest elanikkonna hävitamise koht. Siin põletasid Gestaapo ja natsidest sandarmid 10. juulil 1941 elusalt 1600 inimest.”

2000. aastal ilmunud Jan T. Grossi raamat „Naabrid: Juudi linna hävitamise lugu” lõi avaliku arvamuse kahte leeri. Gross jõuab oma raamatus järelduseni, et juudi kogukonna tapsid nende endi poolakatest naabrid. Poola ajaloolaste ametlik seisukoht oli senini, et tapjateks olid olnud sakslased. Raamatust ajendatuna korraldas Poola valitsus 2000. aastal uue uurimise. Alustatud väljakaevamised jäeti pooleli ortodoksete juutide vastuseisu tõttu ja nii ei ole Jedwabne pogrommis tapetute täpse arvu osas tänaseni selgust. Pakutud arvud jäävad 450 ja 1600 vahele. Kahe aasta jooksul vaadati läbi arhiivimaterjale ja vesteldi 111 tunnistajaga Poolast, Iisraelist ja Ameerika Ühendriikidest, kellest kolmandik olid mingit osa pogrommist ise lastena pealt näinud. 2002. aastal avaldatud uurimisraport kinnitas, et kitsas tähenduses olid kurjategijateks vähemalt nelikümmend Jedwabne ja ümberkaudse piirkonna poolakat. Laiem vastutus toimunu eest lasub aga sakslastel, kelle kohal viibimine ja vaikiv heakskiit, muutis juutide vastased kuriteod võimalikuks.

2001. aasta juulis, pogrommi 60. aastapäeval, võttis Poola president Aleksander Kwaśniewski osa Jedwabnes toimunud uue mälestussamba avamisest, kus ta avalikult vabandas: „Pole kahtlust, et siin Jedwabnes tapeti Poola kodanikke kaaskodanike käe läbi. Ma vabandan enda nimel ja nende poolakate nimel, kelle südametunnistuse see kuritegu purustas.” Tseremooniast võtsid osa nii katoliku kiriku kui juutide usujuhid ja pogrommis ellujäänud. Enamik Jedwabne kahest tuhandes elanikust, kaasa arvatud kohalik preester, boikoteeris sündmust protestiks vabandamise vastu. Samal ajal võttis meedias sõna endine Poola president Lech Wałęsa, kes ütles: „Jedwabne kuritegu oli kättemaks juudi kogukonnale nende koostöö eest nõukogude okupatsiooniga. Poolakad on juutide käest juba korduvalt vabandust palunud. Me ootame ka teise poole vabandust, sest paljud juudid olid kaabakad.” Uuel mälestussambal on heebrea, poola ja jidiši keelne tekst, mis ei maini teo toimepanijaid: „Mälestamiseks Jedwabne ja ümberkaudse piirkonna juute – mehi, naisi ja lapsi, selle maa kaaskodanikke, kes tapeti ja põletati elusalt selles paigas 10. juulil 1941.”

Lavastuse seisukohast olulisi sündmusi

1924 → Ameerika Ühendriikides kehtestati uued immigratsiooni piiravad seadused, mis vähendasid oluliselt juutide sisserännet Ühendriikidesse. Kehtestatud kvootidega said eelisõiguse riigile „ihaldusväärsemad” inimesed Põhja- ja Lääne-Euroopast. Oluliselt piirati sisserändajaid, keda peeti rassiliselt ebasobivamaks, sealhulgas Lõuna- ja Ida-Euroopa juute. Kvoodivabades kehtis rabidele. Humanitaarkaalutlustel pääses 1930.–1940. aastatel riiki umbes 200 000 Euroopa juudi põgenikku.

20. jaanuar 1928 → Esilinastus Sergei Eisensteini propagandistlik film „**Oktoober: 10 päeva, mis vapustasid maailma**”, mille Nõukogude Liidu valitsus tellis oktoobrirevolutsiooni kümnenda aastapäeva puhul. Teine Eisensteini tuntud film on „**Soomuslaev Potjomkin**”, mis valmis 1925. aastal.

1934 → Esilinastus muusikaline komöödia „**Lõbusad semud**”, mille režissöör oli Grigori Aleksandrov.

12. mai 1935 → Suri Poola riigitegelane ja sõjaväelane **Józef Piłsudski**. Juudid pidasid teda antisemiitlike voolude talitsejaks ja avaliku korra säilitajaks. Muuhulgas nimetas Piłsudski ametisse Poola 12. peaministri Kazimierz Bartel'i, kes tegeles aktiivselt nii juutide kui ka mustlaste eluolu parandamisega. Piłsudski surm 1935. aasta mais tõi kaasa Poola juutide elukvaliteedi halvenemise.

23. august 1939 → Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel sõlmiti **Molotovi-Ribbentropi pakt**. Tegemist oli mittekallaletungilepinguga, milles reguleeriti kahe riigi omavahelisi suhteid. Lepingusse olid lisatud salaprotokollid, milles fikseeriti Poola, Soome, Eesti, Läti ja Leedu jagamise üksikasjad. Lepingu sisu peetakse üheks II maailmasõja põhjuseks.

1. september 1939 → Saksamaa ründas Poolat, mida loetakse **II maailmasõja alguseks**. Poola ründamist õigustati läbi ulatusliku propaganda. Suurbritannia ja Prantsusmaa nõudsid Saksamaalt sõjategevuse lõpetamist, kuid ultimaatumit ignoreeriti. Suurbritannia ja Prantsusmaa kuulutasid Saksamaale sõja.

17. september 1939 → **Punaarmee tungis Ida-Poolasse**. Stalini sõnul oli eesmärgiks taastada omaaegne Venemaa territoorium.

29. september 1939 → **Saksamaa ja Nõukogude Liit jagasid Poola kaheks**. Saksamaa okupeeris Lääne- ja Kesk-Poola ning Nõukogude Liit ülejäänud Poola.

1940 → Saksamaa poolt okupeeritud Poolas **avatakse Auschwitzi koonduslaager**. Laagrisse deporteeriti kõik Saksamaa võimule mitesobivad või üleliigsed inimesed, kes hiljem tapeti. Kõige tavalisem hukkamisviis oli ohvrite gaasikambris mürgitamine, kuid paljud surid ka näljutamise, sunnitöö, haiguste ning meditsiiniekperimentide tagajärjel. Viie aasta jooksul tapeti Auschwitzis üle 1,1 miljoni inimese. Hinnanguliselt 90% hukkunutest olid juudid.

22. juuni 1941 → **sakslased okupeerivad Ida-Poola, k.a Jedwabne linna**.

10. juuli 1941 → Saksamaa poolt okupeeritud Jedwabne linnas viidi läbi massimõrv, mida tuntakse kui **Jedwabne pogrommi**.

12. august 1941 → Natsionaalsotsialistid avasid Poolas **Łomża geto**, mille peamiseks eesmärgiks oli Poola juutide tagakiusamine. Getosse saadeti kõik inimesed, kes elasid üle teised judivastased pogrommid, mõrvad või väljasaatmised. Geto suleti 1942. aastal ning ellujäänud vangid deporteeriti Auschwitzi koonduslaagrisse.

1945 → **Rawiczi vangla** muudeti stalinismi ajal keskvanglaks. Sellesse vanglasse saadeti kõik poliit- või lihtvangid, kes kandsid vähemalt kolmeaastast karistust. 1945–1956 käis vanglast läbi paarkümmend tuhat süüdimõistetut.

2. september 1945 → Jaapan ja Ameerika Ühendriigid sõlmisid Jaapani kapitulatsiooniakti, mida peetakse sageli **II maailmasõja ametlikuks lõpuks**.

1945 → Suurbritannia peaminister Winston Churchill kasutas esmakordselt **raudse eesriide** mõistet. Nõukogude Liidu tekitatud barjääri eesmärk oli kaitsta selle poliitilist mõjuala. Piirangud lõdvenesid peale Stalini surma, kuid tugevnesid taas peale Berliini müüri rajamist. Raudne eesriie nõrgenes ja kadus 1990. aastate alguses.

1968 → Poolas tekkis poliitiline kriis ehk märtsirahutused. Rahutuste formaalne põhjus oli võimude poolt Adam Mickiewiczi „Esivanemate hingede” (*Dziady*) III osa lavastuse ärakeelamine selle vene- ja totalitarismivastase sõnumi tõttu. Kriis tõi kaasa üliõpilaste streikide mahasurumise kõigis suuremates akadeemilistes keskustes üle kogu riigi.

1973 → Iisraeli ning Egiptuse ja Süüria juhitud araabia riikide koalitsiooni vahel puhkes 6. oktoobril **Yom Kippuri sõda**. Rünna kut alustati Yom Kippuri ehk lunastuspäeval, mis on judaismi kõige tähtsam päev. Arvati, et sellel ajal on juute lihtsam rünnata. Sõda algas Egiptuse ja Süüria vägede samaaegse rünnakuga. Sõda tõstis märkimisväärselt nafta hinda, mistõttu hakkasid lääneriigid konfliktidele lahendusi otsima.

10. november 1980 → Poolas loodi **ametiühing Solidaarsus**, millel oli oluline roll kommunistliku võimu mahasurumisel. Kõrgajal oli selle tegevusega seotud umbes 10 miljonit inimest. Nõukogude Liidu keelu tõttu tegutses ühing kuni 1989. aastani pörandi all. Rahaliselt toetasid Solidaarsuse tegevust Vatikan ning Ameerika Ühendriigid. Solidaarsuse juht Lech Wałęsa pälvis 1983. aastal Nobeli rahupreemia ning valiti 1990. aastal Poola presidendiks.

Lavastuses esinenud sõnade ja väljendite seletused

- **Bund.** Vasakpoolne juudi erakond, mis tegutses aastatel 1897–1948.
- **Pogromm.** Mingi ühiskonnagrupi, näiteks rahvusvähemuse või usuvähemuse, vastu suunatud vägivaldne rünnak.
- **Polkovnik.** Kolonelile vastav Nõukogude ohvitseri auaste.
- **Porutšik.** Nooremohvitseride sõjaväeline auaste, mis vastas leitnandi auastmele.
- **Õiglane maailma rahvaste seas.** Kõrgeim Iisraeli väljaantav tsiviilteenete auhind mittejuudile. Auhinda antakse isikutele, kes riskisid oma eluga holokausti ajal, et päästa juute.
- **Mazel tov.** „Õnne!” või ka „Palju õnne!”
- **L’chaim.** Juudi toost, tähendab „Au elule”.

Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused

1. Milliste ootustega Sa teatrisse läksid? Mida Sa enne etenduse vaatamist sellest ajaperioodist teadsid?
2. Milliseid emotsioone ja mõtteid nähtud etendus Sinus tekitas? Milliseid mõtteid oled valmis teistega jagama? Millistest teemadest on raske rääkida?
3. Kas ja kuidas kunstiline vorm (näidend, lavastus) aitab või piirab tõsisest teemadest rääkimist? Millist vormi eelistad Sina?
4. Mille üle ei ole / on sobilik nalja teha? Miks?

Tööleht 2: Inimsuse vastased kuriteod

Täida rühmatööna tabeli kolm lahtrit. Esimesed kaks täida lavastuse muljete ja käesoleva õppematerjali tekstide põhjal. Kolmanda lahtri juures mine Eesti inimõiguste instituudi kodulehele ja otsi üles [õppematerjal holokaustist](#). Seal tutvu õpetaja juhendamisel holokausti mõistega ja vali koos klassikaaslastega ühiseks aruteluks teema või teemad, mis teid enim huvitavad.

Minu varasemad teadmised inimsusevastastest kuritegudest.	Mida uut õppisin „Meie klassi” lavastust vaadates ja inimõiguste instituudi õppematerjaliga tutvudes?	Mind huvitavad küsimused antud teema edasiseks aruteluks.

Tööleht 3: Lavastust puudutavad küsimused

1. Milline oli lavakujundus? Mis Sulle kõige rohkem silma jäi? Kas oli midagi, mida Sa alguses ei märganud? Milline oli õhkkond?
2. Kuidas lavastuse muusikaline kujundus mõjutas Sinu emotsioone vaatajana?
3. Mis tegelastel seljas oli?
4. Kas Sa tajusid tegelaste vahel selliseid erinevusi, mis ei olnud seotud välimusega? Kas keegi jäi silma? Millega?
5. Kelleks tahtsid tegelased lapsepõlves saada? Kas need soovid olid realistlikud? Kelleks tahtsid Sina lapsena saada? Millisel moel Sinu soovid on ajas muutunud?
6. Kas märkasid, et õpetaja oli puudu? Miks teda ei olnud?
7. Milline tegelastest oli teistele autoriteet või liider? Kas etenduse jooksul liider muutus ja miks?
8. Kuidas mõjutas klassikaaslaste omavahelisi suhteid usulised kombed? Kas said aru, millised õpilased olid juudid ning millised katoliiklased? Otsi internetist infot katoliikluse, judaismi kohta, arutle õpetaja juhendamisel usu ja usuvabaduse olulisusest ühiskonnas.

Tööleht 4: Rollimängud

Õpetaja loosib igaühele ühe elulise situatsiooni ja annab rolli sisseelamiseks mõned minutid. Pane kirja olulisemad märksõnad, millega pead antud rolli sattununa arvestama ja kuidas Sina antud probleemid lahendaksid?

1. Sa jalutad koolist koju ning näed juhuslikult, kuidas ühte poissi koolistaadionil kiusatakse. Jääd seisma ning saad aru, et kiusamise ohver on sinu koolikaaslane. Sa ei tunne teda isiklikult, kuid oled teda paaril korral koolis näinud. Kuidas käitud? Kas ja kuidas muutub sinu reaktsioon ning tegutsemisviis, kui samas olukorras oleks sinu parim sõber?
2. Oled abiturient ning leidsid endale viimaseks kooliaastaks poole kohaga töö. Selle töökoha saamine oli sulle väga oluline, sest tasu on hea ning graafik õpilase jaoks piisavalt paindlik. Nädala pärast märkad, kuidas ülemus ühte sinu kolleegi alusetult halvustab ning kritiseerib. Lisaks ei tohi ta osa võtta kogu kollektiivile mõeldud väljasõidust. Räägid nähtust enda teistele töökaaslastele, kuid keegi ei näe ülemuse teguviisis probleemi. Kuidas käitud?
3. Sinu klassikaaslasel on sünnipäev ning ta korraldab suure peo. Pidu toimub linnast 10 kilomeetri kaugusel ning kutse kehtib kahele. Otsustad kaasa kutsuda enda parima sõbra, kes õpib teises koolis. Te lepite eelnevalt kokku, et lahkute peolt keskööl, sest pead järgmisel hommikul sooritama sõidueksami. Kui kell hakkab 12 saama, ei taha sinu sõber koju minemisest mitte midagi kuulda. Ta käsib sinul lahkuda ja tema pidutsema jätta. Sa tead, et ta on tarbinud alkoholi ning tal ei ole peol ühtegi tuttavat. Lisaks puudub tal transport, millega hiljem linna tagasi sõita. Kuidas käitud?
4. Sinuga jagatakse sotsiaalmeedias lühikest klippi või pilti, milles on ühte Sinu õpetajat naeruväärselt kujutatud. Postituse all on ridamisi roppe ja halvustavaid kommentaare. Kõik Sinu klassikaaslased teevad õpetaja üle teravmeelseid nalju ja postitavad endagi tehtud pilte sinna kõrvale. Kas tajud, et midagi on valesti? Kuidas mõjutaks Sinu käitumist asjaolu, et oled antud õpetajalt äsja halva hinde saanud? Mida aga tunneksid siis, kui antud klipp oleks tehtud Sinust endast? Kuidas reageerid?
5. Loed jutugruppidesse postitatud anonüümset lugu verejanulisest klounist, kes linna peal lapsi jahib. Oled isegi selle looga kursis ja tead veel muidki analoogseid lugusid. Tavaliselt Sa naerad nende üle. Aga antud juhul kutsuvad sõbrad Sind õhtul klouni otsima ja teel kohtad ridamisi noori, kes väidavad tõsimeeli, et kloun on olemas. Sinu parim sõber hakkab päriselt kartma ja tahab koju. Kas ja kuidas lased teistel enda arvamust mõjutada? Kuidas käitud?
6. Näed koolis, kuidas üks lapsevanem ründab füüsiliselt Sinu kaasõpilast. Kuigi taunid igasugust vägivalda, tead väga hästi, et varasemalt on Sinu klassikaaslane ründaja poega kiusanud ja ka vahetult enne rünnakut talle võidukalt otsa vaadates naeratanud. Sa mõistad, et lapsevanemale mõjus see naeratus teistmoodi. Kuidas käituksid ise lapsevanema kingades, kui kohtad juhuslikult koolis kiusajat, kelle pärast Sinu poeg kodus lohutamatu nutab? Kus asub lubatu ja lubamatu vaheline piir? Kuidas oleks õige käituda?

Tööleht 5: Kuidas luua paremat tulevikku?

Ettekande „Ideaaliik” tegemine:

1. Leia õpetaja juhendamisel infot märksõna „utoopia” kohta. Sõna utoopia tuleb kreeka keelest, sõnadest „ou” ehk mitte, ja „topos” ehk koht. Kirjanduses tähistab see kirjutisi, mis räägivad ideaalühiskonnast või -riigist, kus kõik probleemid ja mured on lahendatud. Tee pinginaabriga klassikaaslastele ettekanne, milline oleks Teie ideaaliik ja kuidas Te erinevad tänapäevased probleemid (rahaliste ressursside puudus, rahvuslikud erimeelsused, kliimaprobleemid, ühiskondlik ebavõrdsus, indiviidi vabadused-vastutused etc) olete seal lahendanud?

Vastukaja kaasõpilaste ettekannetele:

2. Teiste ettekandeid kuulates mõtle nähtud „Meie klassi” etenduse peale ja tuletage meelde ajalootunnis õpitud totalitaarseid režiime. Kust läheb piir, kus kellelegi hüve loomiseks diskrimineeritakse teisi. Milliseid näiteid me ajaloost oskame selliste riikide kohta tuua? Tee märkmeid.
3. Küsi klassikaaslastelt, kas nad on oma ideaalühiskonna loomisega kaasnevatele ohtudele mõelnud? Kas kõiki arvestav võrdsus ja heaolu on üldse saavutatav ja mis on selle hind? Kuidas hoida ära, et utoopiast ei saaks düstoopiat ehk „halba kohta”, kus mingite väärtuste kaitsmise sildi all surutakse maha kõik teistsugune? Milles seisneb demokraatia võlu ja valu? Mida iga inimene saab ära teha, et temal ja ta kaaslastel oleks ühiskonnas hea elada?